

С. І. ВИРОВИЙ, Н. П. ДЯЧЕНКО

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОГНОСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Зроблено аналіз методів прогнозування. Виділено типи, принципи, етапи соціально-політичних прогностичних досліджень. Означено основні напрямки застосування соціально-політичного прогнозування в Україні.

Ключові слова: прогноз, прогнозування, суспільно-політичне прогнозування, державне управління.

The analysis of the forecasting methods has been done. Types, principles and stages of social and political forecasting research have been allocated. The principal directions of the application of social and political forecasting in Ukraine have been designated.

Key words: forecast, forecasting, social and political forecasting, public administration.

Сучасний світ з різних причин знаходиться в суперечливому стані: світова спільнота вступила в ХХІ ст. не тільки з великими досягненнями в різних сферах науково-технічного, соціального, економічного та культурного розвитку, а й з вантажем гострих проблем, що мають тенденцію до загострення. Вчасно проведене якісне соціально-політичне прогностичне дослідження – підґрунтя попередження та вирішення сучасних викликів. Однією з найважливіших умов успішного проведення дослідження є вірний вибір прогностичного інструментарію та дотримання методологічного підходу.

Становленню методології соціально-політичного прогнозування сприяли праці таких зарубіжних та вітчизняних учених, як: Е. Квейда, П. Брауна, Д. Белла, І. Бестужева-Ладі, В. Авер'янова, А. Ахременка, В. Матвієнка, С. Телешуна, В. Горбатенка, В. Ребкало та інших науковців. Проте запропоновані системи методів соціально-політичного прогнозування потребують додаткової систематизації.

Мета статті – дослідити систему методів соціально-політичного прогнозування та показати перспективність соціально-політичного прогнозування як інструменту модернізації системи державного управління в Україні.

При проведенні соціально-політичного аналізу використовуються філософські, загальнонаукові та спеціальнонаукові методи.

Філософські методи – це засоби, до яких належать закони і категорії матеріалістичної діалектики, які і виступають методологічною основою пізнання загальних закономірностей виникнення, розвитку та сучасного функціонування державно-правових явищ.

До загальнонаукових методів відносяться: загально соціологічний, конкретносоціологічний, статистичний, формально-логічний, метод аналізу, історичний, системно-функціональний, порівняльний, метод кількісного та якісного аналізу [2, с. 122].

До індивідуально-пошукових методів відносяться: інтуїтивні, соціальні, формалізовані, демографічні, пошукові, науково-технічні, нормативні, економічні та інші.

Уже на цьому етапі постає питання визначення можливої сфери використання кожного методу та вибору найбільш ефективного в кожному конкретному випадку, адже на сьогодні науковці виділяють більш ніж 150 методів прогнозування, що носять як загальний характер, так і застосовуваних у вузьких сферах знання.

Сучасна наука так класифікує типи прогнозів за проблемно-цільовим критерієм: пошуковий, нормативний, плановий, програмовий, проектний, організаційний та цільовий прогнози.

Український науковець В. Матвієнко виокремлює 27 методів, які він класифікує, поділяючи на дві групи:

– фактографічні методи прогнозування: фактографічний, статистичний, прогнозна екстраполяція, прогнозна інтерполяція, історичної аналогії, математичної аналогії, випереджувальний, патентний, публікаційний, цитатно-індексний;

– експертні методи: експертний, індивідуальної експертної оцінки, психо- інтелектуальної генерації ідей, інтерв'ю, колективної експертної оцінки, експертних комісій, матричний, дельфійський, колективної генерації ідей, керованої генерації ідей, деструктивної відстороненої оцінки, аналітичний, евристичного прогнозування, побудови прогностичного сценарію, морфологічний аналіз, синоптичний, історико-логічний аналіз [4, с. 64-65].

Прогнози також класифікуються :

– за відносинами суб'єкта прогнозування і об'єкта прогнозу: передбачення дійсності, передбачення дій, передбачення результатів дії.

– за типом процесу прогнозування який здійснюється: унікальний, нетиповий, одиничний, масовий, типовий [6, с. 72];

– за терміном прогнозування: оперативні прогнози – до повного місяця, короткострокові – до одного року, середньострокові – зазвичай, до п'яти років;

– довгострокові – на період понад п'ять і приблизно до двадцяти років, далекострокові – за межами довгострокових.

На наш погляд, класифікувати методи, що застосовуються в прогнозуванні, необхідно і за ознакою інформаційної підстави, принципом обробки інформації та ознакою апарату реалізації (табл. 1).

Ефективним є метод колективної експертної оцінки. Його сутність складається у визначенні погодженості думок експертів за перспективними напрямками розвитку в оцінці аспектів розвитку, що не можуть бути визначені іншими методами (наприклад, експериментом).

Таблиця 1

Класифікація методів соціально-політичного прогнозування за ознаками

<i>Ознака</i>	<i>Методи</i>
За ознакою інформаційної підстави	– фактографічні; – експертні; – комбіновані
За принципом обробки інформації	– статистичні; – аналогій (математичні, історичні); – прямі експертні оцінки (експертне опитування, експертний аналіз); – експертні оцінки із зворотним зв'язком
За ознакою апарату реалізації	– екстраполяція; – кореляційний аналіз; – факторний аналіз; – інтерполяція

Метод колективної експертної оцінки спирається на взаємопов'язані чотири етапи:

- 1) створення експертних груп; розробка переліку запитань;
- 2) проведення опитування;
- 3) верифікація зібраних матеріалів;
- 4) формулювання висновку як середнього судження, або як середнього арифметичного значення оцінок всіх експертів, або як середнього нормалізованого зваженого значення оцінки.

Серед методів експертних оцінок широко застосовуваним способом дослідження майбутнього є метод Мозкового штурму – колективна генерація ідей. Його сутність складається в актуалізації творчого потенціалу фахівців при “мозковій атаці” проблемної ситуації, що реалізує спочатку етап генерації ідей та етап їх руйнування, критику цих ідей з формулюванням контрідей. Метод мозкового штурму називають ще методом деструктивної віднесеної оцінки.

Метод Дельфі як похідний від методу мозкового штурму, заснований на виявленні узагальненої оцінки експертної групи шляхом їх автономного опитування кількома етапами, передбачає інформування експертів про результати попереднього туру з метою отримання більш об'єктивних даних для оцінки в останньому турі [3, с. 78]. Він характеризується трьома особливостями, що відрізняють його від звичайних методів групової взаємодії експертів. До таких особливостей належать:

- анонімність експертів;
- використання результатів попереднього туру опитувань;
- статистична характеристика групової відповіді.

Прогноз повинен базуватися на висновках, що зроблені в результаті попереднього аналізу інформації, та містити висновок про майбутній розвиток ситуації, явища чи події. Тому процес прогнозування необхідно

починати з вивчення всієї доступної інформації, бо всі подальші оцінки залежатимуть від того, що являє собою це явище (процес) на теперішній час. На ці оцінки впливають також відомості про минуле явища, що вивчається. Таким чином, головною умовою точного та обґрунтованого прогнозування є наявність широкого масиву інформації, тобто для ефективного функціонування системи прогнозування необхідна наявність повної інформаційної бази, або хоча б необхідного мінімуму достовірної інформації. Крім того, потрібна адекватна інформаційно-логічна підсистема, що забезпечує можливість логічної обробки інформації, яка існує в системі.

При цьому варто враховувати загальне правило прогнозу: він знижується, зважаючи на зростання рівня прогнозованого явища та величини попередження, а також у напрямку від опису сутності процесу до його деталей.

Прогнозне дослідження необхідно проводити з урахуванням усіх параметрів (табл. 2).

Таблиця 2

Параметри прогнозу

<i>Параметр</i>	<i>Характеристика</i>
Точність прогнозу	Оцінка довірчого інтервалу прогнозу для заданої ймовірності його здійснення
Період попередження прогнозу	Відрізок часу, на який здійснюється проспекція
Прогнозний горизонт	Максимально можливий період попередження прогнозу заданої точності
Період ретроспекції прогнозу	Проміжок часу, на базі якого будується ретроспекція
Вірогідність прогнозу	Оцінка ймовірності здійснення прогнозу для заданого довірчого інтервалу
Помилка прогнозу	Апріорна величина відхилення прогнозу від дійсного стану об'єкта
Джерела помилки прогнозу	Фактори, що можуть призвести до появи помилки прогнозу

Коментуючи таблицю, зазначимо, що помилка прогнозу не визначає однозначно якість прогнозу, тому що вона значною мірою залежить від прийнятих на підставі прогнозу рішень та їхньої реалізації.

При проведенні соціально-політичного дослідження варто дотримуватись алгоритму (рисунк).

Для розробки й використання прогнозування, з точки зору дослідника державного управління П. Брауна, важливо дотримуватись таких принципів:

1) прозорість цілі (з прогнозуванням слід ознайомлювати всіх задіяних осіб);

2) реалістичність виконання планів (прогнозування повинне містити всі аспекти життєдіяльності організації);

3) відображення змін у зовнішньому середовищі (жодна система не може довго існувати без змін, якщо змінюється середовище);

4) керівництва (прогнозування необхідно здійснювати за допомогою керівництва (словом і ділом);

5) бажаного майбутнього (прогноз повинен бути націленим на досягнення бажаних цілей замовника) [1, с. 48–49].

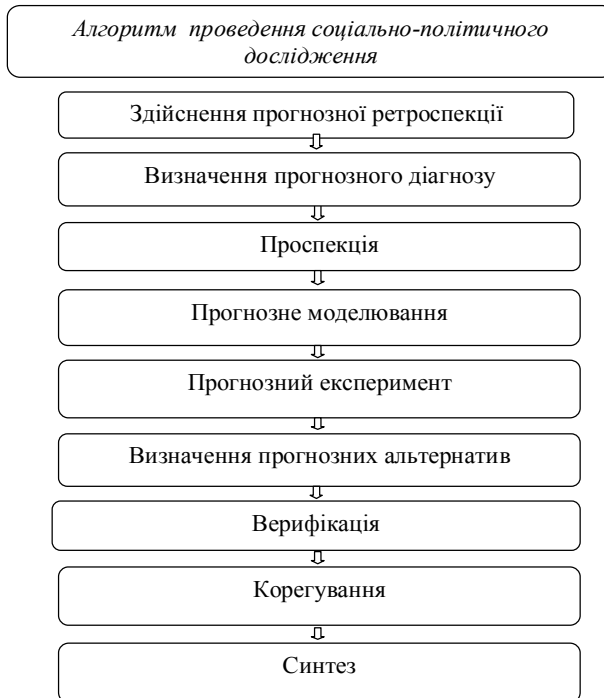

Рисунок. Алгоритм проведення соціально- політичного дослідження

Стратегічне прогнозування у сфері державної політики відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки прогноз вважається основним джерелом інформації про майбутні зміни в політиці та про їхні наслідки, адже специфікою спроби передбачити майбутній стан речей є, зокрема, намагання проконтролювати ситуацію, яка б відповідала найкращому курсові дій серед усіх запропонованих альтернатив-стратегій [5, с. 216].

На сучасному етапі розвитку прикладний політичний аналіз як професійна галузь знаходиться у стадії свого становлення; переживає серйозні труднощі, пов'язані з методологічною базою аналітичних досліджень; ще не став невід'ємним елементом української державної політики.

На нашу думку, найбільш загальними проблемами становлення та розвитку політичної аналітики та прогнозування є:

- проблема адаптації загальних і спеціальних методів прогнозування до вивчення специфічних та по-своєму унікальних політичних явищ і процесів;
- розробка стратегічних планів розвитку нашої держави проводиться без проведення попередніх прогнозних досліджень;
- політичні рішення приймаються здебільшого не на основі даних аналітичних досліджень, а виходячи з корпоративних інтересів;
- актуальною для нашого суспільства залишається проблема підготовки фахівців з прикладного політичного аналізу та прогнозування для державних структур.

Саме тому проблема стандартів якісного політичного аналізу та прогнозування для надійної фіксації змін, вияву механізмів політичної динаміки, для реалізації адекватної стратегії прийняття політичних рішень набуває особливої актуальності.

Таким чином, розвиток та інституціоналізація політичного аналізу та прогнозування в нашій країні залежить від наступних факторів:

- 1) подолання розриву, який зберігається, між академічною наукою та державним управлінням, яке можливе за умови створення співтовариства професіоналів з прикладного політичного аналізу
- 2) зростання рівня “запиту” політичної еліти на аналітичну продукцію;
- 3) налагодження системи підготовки кадрів з прикладного політичного аналізу для підвищення рівня аналітичної роботи, в тому числі, і у сфері державної служби.

Література:

1. *Браун П.* Посібник з аналізу державної політики / П. Браун ; пер. з англ. – К. : Основи, 2000. – 243 с.
2. *Веймер Д. Л.* Аналіз політики: концепції, практика / Д. Л. Веймер, Е. Р. Вайнінг ; пер. з англ. І. Дзюби, А. Олійника ; наук. ред. О. Кілієвич. – К. : Основи, 1998. – 654 с.
3. *Гончаренко А. Н.* Прогнозирование и политика. Генезис и эволюция прогнозирования в системе национальной безопасности и внешнеполитическом механизме США / А. Н. Гончаренко. – К. : Наук. думка, 1993 г. – 425 с.
4. *Матвієнко В. Я.* Прогностика / В. Я. Матвієнко. – К. : Українські пропілеї, 2000. – 484 с.
5. *Ребало В. А.* Стратегічне прогнозування як інструментарій державної політики / В. А. Ребало, В. В. Тертичка // Вісник УАДУ. – 2002. – № 3. – С. 216–224.
6. *Тертичка В.* Проблеми економічного прогнозування в державній політиці / В. Тертичка // Підвищення ефективності державного управління: стан, перспективи та світовий досвід : зб. наук. пр. ; за заг. ред. В. М. Князева. – К., 2007. – С. 64–75.

Надійшла до редколегії 24.10.2013 р.